

tako što se kroz djelovanje otkriva mogućnost prevladavanja sadašnjeg stanja dominacije kapitala nad radom. No, suvremeni kapitalizam, nazvan kognitivnim, označava prijelaz ove konvencionalne dominacije prema dominaciji spoznajne i nematerijalne dominacije rada, koja je, opet, iako zajedničko dobro, privatizirana rentijerskim sustavom kapitalizma (str. 144). Autor podsjeća da je znanje zajedničko dobro pa se ne smiju postaviti prepreke dolaženju svih do znanja. Suvremeni kreatori budućeg razvoja moraju krenuti s etičkog i političkog terena u pokušaju stvaranja same subjektivnosti u radu. Za njeno je stvaranje bitna komunikacija i kooperacija, a njihov se odnos potencira u daljnjem proizvodnji subjektiviteta koji sam proizvodi nove oblike kooperacije i komunikacije, koji pak proizvode nove subjektivitete (str. 149-150). Proizvođenje subjektivnosti u mnoštvu, na tragu Hardta i Negria, put je izlaza i oslobođenja. U tome veliku ulogu ima *ljubav* koja daje snagu siromašnima i podređenima da se zauzmu za projekt mnoštva.

Iščitavajući prikazanih devet eseja Meštrovićeve knjige čitatelj će steći dojam o autorovu teorijskom angažiranju oko potrebe „novog usmjeravanja“ u razumijevanju suvremene stvarnosti. Aktualna nas kriza sve potiče na promjenu smjera, počevši od odnosa prema prirodi kao životu samom, pa dalje do posvuda prisutne nepravde u dostupnosti dobara koja su zajednička i koja pripadaju svima. To nas može voditi do pomalo utopijske teze neomarksističke orijentacije o potrebi građenja globalne zajednice. Meštrovićeva nam knjiga također oživljava istinu trenutka – *Posljednji je trenutak za spas našeg planeta!*. Od svoje prve rečenice pa do zadnje stra-

nice ona nas poziva na orijentaciju održivosti, na zalaganje za ekološku ekonomiju i pravo svih na zajednička dobra.

Antun Šundalić

Jacques Le Goff:
SVETI FRANJO ASIŠKI
Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2011.,
226 str.

Objava dvaju prijevoda iste knjige u razmaku od godine dana vrijedan je i rijedak događaj u našoj relativno maloj izdavačkoj i čitateljskoj sredini. Pogotovo ako se knjiga bavi kršćanskim svecem i zaštitnikom ekologije, a kao izdavači pojavljuju teološki (izdanje na koje se u nastavku referiramo) i filozofski (Demetra, Zagreb 2010.) orijentirane biblioteke, dok je autor proslavljeni povjesničar. Jacques Le Goff se ne zamara ogradama znanstvene disciplinarnosti, a njegova će se „opčaranost osobom svetoga Franje Asiškoga“ (str. 7), od svojevrsnog opravdanja s početka knjige, do njena kraja proće u validnu motivaciju za ono po čemu je Le Goff poznat: istraživanje povijesnih činjenica kroz očitavanje kulturoloških aspekata i društvenih fenomena, interdisciplinarno i imagološki. Završni produkt tako svoje čitatelje pronalazi među profesionalcima, jednako kao i među širim čitateljstvom.

Knjiga objedinjuje četiri autorove studije objavljivane u rasponu od dvadeset godina. U svim tekstovima Le Goff se otkriva kao vrstan medievalist koji život jedne iznimne ličnosti iz 12. stoljeća prikazuje kroz presjek društvenih, kulturnih

i povijesnih okolnosti. Prikaz „pravog“ sv. Franje postavljen je kao cilj u svim ovdje okupljenim tekstovima, no autor je posve svjestan da se u konačnici radi o prikazu „njegova“ sv. Franje (str. 9). Objektivna vjerodostojnost klasičnog povjesničara, uz zahvat u širi onovremeni kontekst poduzet u maniri „povjesničara novog kova“, pretočeni su u životopis koji potiče imaginaciju čitatelja i otkriva jedan novi svijet srednjovjekovne svakodnevice.

Prva dva teksta pozicionirat će Franju Asiškoga unutar konteksta društvenih promjena na prijelazu između 12. i 13. stoljeća te ocrtat i njegov životopis. Iznimna Franjina biografija već stoljećima balansira na rubu između skromnih povijesno utvrđenih činjenica i bogato urešene hagiografije. Prvi njegovi sljedbenici već su se tijekom Franjina života među sobom podijelili oko tumačenja osnovnih pravila Reda. Zabilješke o Franjinu životu tako su već u najranijim danima karakterizirane različitim svjedočanstvima i pridodanim anegdotama kako bi poslužile kao orijentiri u usustavljenju pravila života franjevac. Stoga će otkrivanje „pravog“ svetog Franje Le Goff proglasiti jednim od „najzamršenijih pitanja srednjovjekovne historiografije“ (str. 35). Povijesna rekonstrukcija Franjina života otežana je i proglašenjem „službene“ biografije sveca iz pera sv. Bonaventure (1266.) i zabranom svih ranijih životopisa s ciljem nadvladavanja prijepora između „strogih“ i „umjerenih“ interpretatora. Takvo „popravljanje“ biografije sv. Franje Le Goff naziva maštovitim, tendencioznim i slatkastim te se vraća zapisima Tome Čelanskog koji su preživjeli „užasne posljedice lomače iz 1266.“ (str. 42). U maniri profesionalnog medievalista, Le Goff i te izvore propušta kroz sito povi-

jesnih činjenica, društvenih okolnosti, ali i osobne intuicije o postupcima tipičnog sina trgovca iz Asizija s kraja 12. stoljeća koji prolazi kroz netipičan put obraćenja. Uvodno najavljena opčaranost budućim svecem, izbija sa svake stranice Le Goffova romanesknog prikaza Franjina života. U zaključnim rečenicama biografskog osvrt, Le Goff će konstatirati da su borba među staležima, uzlet laika i napredak novčanog gospodarstva pojave koje su bile odlučne u Franjinu usmjerenju (str. 88). Također zaključuje da je Franjo bio jednim od „utočišta koja Crkva uronjena u svjetovnost povremeno pronalazi“ (str. 94). Životopisan dio Le Goffove knjige time je formalno završen, ostavljajući dojam informiranog autora upućenog u trajne prijepore oko pojedinih događaja iz Franjina života. Le Goff se svjesno odmiče od visoko formaliziranoga znanstvena izričaja u korist prohodnoga vlastitog viđenja života sv. Franje. Vjerojatno je to razlog što su neki Le Goffovi zaključci, prezentirani u obliku tvrdnje, u ovome izdanju obilježeni rukom prevoditelja koja nas ima uputiti na njihovu neutemeljenost. Tako se u Kronologiji (str. 11-14) čitatelja podsjeća da se Le Goffov prikaz ne podudara s drugim kronologijama, ili pak da nema dokaza da je Franjo primio đakonat, što je događaj u koji Le Goff, s druge strane, ne sumnja (str. 60).

Autorova težnja za cjelovitim zahvaćanjem određenog povijesnog trenutka (ili osobe) izražena je u trećem poglavlju knjige. Tamo se, naime, poduzima svojevrsno čitanje povijesti dok je bila sadašnjost kroz analizu rječnika društvenih slojeva kod Franje i njegovih ranih biografa. Podrobnu raščlambu franjevačkog rječnika društvenih slojeva i stvarnosti koje on pokriva,

Le Goff zaključuje konstatacijom da se u franjevačkom zanimanju za obscijenjeni sloj reflektira shema „pauperističkoga društva“ (str. 155). Završno poglavlje knjige bavi se franjevaštvom i kulturnim obrascima 13. stoljeća. U ova dva završna teksta, Le Goff pokazuje jedan drugi Srednji vijek, čitan iz rakursa onovremenih aktera, uronjenih u kulturne obrasce svoga vremena. Le Goff će ih nastojati analizirati, s posebnim osvrtom na „franjevački obrazac evangelizacije laika unutar prosjačkog obrasca“ (str. 163). Uz doživljavanje vremena i prostora, te gospodarskog razvitka (odnosa prema novcu i radu), završni tekst osvrće se i na obrasce povezane s uređenjem građanskoga društva. Iz perspektive franjevaštva, ovdje se zanimljivim pokazuju svojevrsne rehabilitacije žene, obitelji/bratstva i djeteta, pri čemu „promaknuće djeteta“ Le Goff smatra posebno važnim Franjinim utjecajem na rekonceptualizaciju onovremenih kulturnih obrazaca. Intrigantnoj temi znanja kao posjedovanja i asociranja znanja s ohološću, kao protivnima Franjinom uvjerenju u siromaštvo i poziv poniznosti, Le Goff pristupa tek u skici, naglašujući konačno razrješenje konflikta pravila reda i usvajanja znanja kroz harmonično tumačenje sv. Bonaventure. U doba stvaranja prvih sveučilišta i intenzivan razvoj samostana kao centara znanja, Franjin skeptičan stav prema knjigama i učenosti čini se posebno zanimljivim. Le Goff ovdje, kao i prilikom analize drugih Franjinih stavova, uspješno izaziva znatiželju čitatelja, no uglavnom se i zaustavlja nakon svega nekoliko rečenica općeg uvida.

Tema čiji se izostanak ponajviše primjećuje u Le Goffovom prikazu sv. Franje je njegov specifičan odnos prema prirodi.

Franjina „Pjesma bratu Suncu“, u dojmljivo lijepom prijevodu sa starotalijanskog, zaključuje biografski dio Le Goffove knjige. Jedan od najomiljenijih svetaca svoju je popularnost u suvremenosti zadobio ponajviše zbog posebnog življenog senzibiliteta spram prirode i divljenja i poštovanja prema svim Stvorenjima i sastavnicama prirode. Suvremena formalna titula zaštitnika ekologije, Svjetski dan zaštite životinja podudaran s blagdanom sv. Franje, kao i poznati blagoslovi životinja koji se tom prilikom održavaju širom svijeta, čitatelj Le Goffove knjige teško će povezati s Franjinom biografijom. Franjino viđenje prirode već je i njegovim suvremenicima djelovalo egzotično te u povijesti kršćanstva predstavlja zanimljivu alternativu. Ona se tek danas pokazuje u svojoj punoj inspirativnoj snazi i stoga predstavlja neizostavan dio aktualizacije Franjina nauka. Zadatak istraživanja povijesne usidrenosti franjevaštva u svijet (str. 212) u Le Goffovoj realizaciji će se primarno usmjeriti na kontekstualizaciju u onovremenu zbilju i na relaciju franjevaštva spram laika kao okvira za dekodiranje kulturnih obrazaca. Tako postavljeni zadatak amnestira Le Goffa od obuhvaćanja svih rukavaca Franjine misli, no istovremeno propušta zahvatiti jedan od najvećih potencijala oživljavanja Franjine vizije u suvremeno doba.

Ivana Zagorac